

JŪRATĖ SPRINDYTĖ

Piktai apie monadas

Šįkart skiltis „Nuomonių domino“ galėjo likti tuščia – neatsirado, kas pasvarstytų visiems rūpimas humanitarų lauko aktualijas, pasidalintų koku staiga iškilusiu visiems svarbiu rūpesčiu. Kuriant žurnalą atrodė itin svarbu turėti gyvos diskusijos kampelį – skirti kelis puslapius probleminiams tekstams, kur būtų gaudomos karštos akademinio gyvenimo kibirkštys, žybčiotų skirtingų nuomonių dvikova, susikirstų mintys dėl konkretaus mokslo leidinio, būtų reaguojama į pozityvias ar negatyvias mūsų terpės apraiškas ar net mestelta kokia provokatyvus užtaiso „žaibuojanti“ tezė (toks alternatyvumas buvo būdingas Gintarui Beresnevičiui, meistriškai jungusiam *sacrum* ir *profanum* sferas; šiandien audros pritvinkusius debesis nelyg rūstus Perkūnas varinėja Vigmantas Butkus savo kultūrologinėje eseistikoje¹; Viktorija Daujotytė pastoviausiai aptaria humanistikos sodo rūpesčius ir drauge puoselėja jo harmoniją). Žurnale kurti dialoginę atmosferą atrodė itin svarbus humanitarų lauko dėmuo. Iki šiol kiekviename *Colloquia* numeryje toks rašinys atsirasdavo, skiltyje per penketą metų pasirodė Donato Saukos, Viktorijos Daujotytės (net du), Loretos Jakonytės, Rimanto Kmitos, Mindaugo Kvietkausko, Gintarės Bernotienės problemiški tekstai.

Žinoma, menkas nuostolis – numeris gali išeiti ir laikinai eliminavus kokią smulkesnę rubriką, juk mokslo žurnalui svarbiausia stambus straipsnių „megalitas“. Šįkart rašau į „Nuomonių domino“ ne tam, kad užpildyčiau baltą properšėlę, bet kad signalizuočiau apie tebesitęsiantį nemalonų reiškinių – komunikacijos negalią, intelektualinę atskirtį, viešojo kultūros diskurso segmentavimąsi. Apie tai kalbėjo Arūnas Sverdiolas prieš penketą–septynetą metų: „Pati svarbiausia, tiesiog lemtinga mūsų visuomenei ir mūsų kultūrai man tada atrodė [2004 m. – JS] ir vis dar atrodo korinė, mažų uždaryų erdvių sąranga.“² Filosofas turėjo

- 1 Vigmantas Butkus, *Šiaulių auto/topografija*, „Inter-studia humanitatis“ leidinys, Šiauliai: S. Tumėno leidykla „Šiaurės Lietuva“, 2011.
- 2 Arūnas Sverdiolas, *Lėkštutėlė lėkštelė: Keli dabartinės Lietuvos viešosios erdvės ypatumai*, Vilnius: Versus aureus, 2006, p. 9. Taip pat žr. Sverdiolo straipsnį „Rėtis, migla ir korys“, *Metai*, 2004, Nr. 3, p. 102–111.

galvoje visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo izoliacines tendencijas, konstatavo stygių viešo diskurso, kuris skleistų visiems bendras reikšmes ar inicijuotų prasmingas polemikas, o aš jo bendrakultūrinės situacijos svarstymus siaurinu iki mums, literatūrologams, aktualios sferos, bandau konstatuoti vienos mažos erdvės – literatūrologų (iš dalies rašytojų) bendruomenės – uždaramą ir kraujotakos sistemos sutrikimus. Man regis, situacija vis prastėja. Štai neseniai literatūros mėnraštyje nepavyko sukviesti pokalbininkų į eilinę apskrito stalo diskusiją, jos organizatorius sako, kad tai simptomiška – visi „negali arba nenori“ ir kad „literatūra mūsų daugiau nebejungia; mus visus sudraskė į gabalus visokie formalūs įsipareigojimai ir darbai“. „Ir asmeniniai interesai“ – priduria.

Mes vis labiau tampame savipakankamomis monadomis, mums trūksta bendravimo, jungčių, intereso vienas kito rašiniams ir panoramiškesnio problemų matymo. Įnikę į savo projektą, į savo straipsnį ar monografiją, savo vertimą ar stažuotę, prisiėmę konferencijos organizavimo rūpesčius, retokai susimąstome, kam ir dėl ko visa tai darome. Ataskaitai, savo CV ar katedros, įstaigos prestižo labui? O kur mūsų tikras gyvas adresatas? Rašymuose apie literatūrą ir jos kritinėje refleksijoje įsigali instrumentalizmas – atlikti, atsiskaityti, surūšiuoti, nustumti, užmiršti. Beveik neįmanoma organizuoti jokios diskusijos – visi labai užsiėmę, neturi kada skaityti ar juolab konceptualizuoti minčių, keblu prisišaukti recenzentą konkrečiai knygai įvertinti. Mūsų darbai ir renginiai tampa vis labiau panašūs į savitikslus uždaro rato žaidimus, o žaidėjų būrelis mažta. Mokslinės konferencijos sekcijoje sėdi vos keli pranešimus skaitantys dalyviai ir nė vieno žmogaus iš šalies, ką jau kalbėti apie kokį gretimų disciplinų atstovą. Net tarptautinės konferencijos, į kurias atvažiuoja savo srities užsienio mokslo autoritetai, vyksta pustuštėse salėse. Tai jau sisteminė pasyvumo būklė, apėmusi ir akademinį elitą, ir studentiją. Recenzijų rubrikos mokslo ir kultūros žurnaluose užpildomos tik ekstremaliomis redaktorių pastangomis. Kolegų straipsnius skaito tik identiška tema besidomintis tyrėjas, nes pagal formalius reikalavimus turi paminėti savo pirmtaką. Dalis doktorantų vangiai kontaktuoja su vadovais, o katedros ar skyriai nenori gaišti laiko skaitydami dar žalokus doktorantų juodraščius. Stinga jungčių ir imlumo *kito* mintims, aistros svetimo teksto prasmėms lukštenti, nesavanaudiško palaikymo ir solidarumo, pagaliau – paprasčiausio smalsumo.

Nuolat kalbam apie kūrybiško akademinio dialogo stygių, iš dalies ir silpną recenzavimo būklę, nebaigtas ir neapgintas disertacijas, atliepties ir sąskambių

stoką, bet, regis, intonacija toliau slenka *diminuendo*. Imti ir duoti, atsiliepti ir ginčytis, džiaugtis ir peikti, būti kartu per tekstus ir pokalbį apie juos – kur visa tai? Kodėl toks menkas domėjimasis kolegų darbais? Ar čia kaltas individualizmas, *ego* slenksčiai, aplaidumas, laiko (ar idėjų) trūkumas, nihilizmas, persisotinimas informacija? Jau prieš šimtą metų žinota, kad didžiausią įtampą bei nuovargį patiria verslininkai ir mokslininkai, kurių veiklai būdingas hiperintensyvumas, nuolatinė parengties būklė. Aukšti kompetencijos standartai, nepabaigiamų darbų slėgis ir tempas sukelia emocinio perdegimo sindromą, kuris apibrėžiamas trimis požymiais: „emocinis išsekimas, susvetimėjimas ir prarastas empatinis sugebėjimas.“³ Nemenkai dėta ir mokslo politika, skatinanti didinti apkrovas siekiant kuo greitesnių rezultatų, finansuoti fragmentiškus, dalinius projektus ir klasikinį filologą transformuoti į verslų vadybininką. Anot tikrųjų verslininkų – norint, kad smagračiai suktųsi, reikia orientuotis „arba į klasę, arba į masę“. O Lietuvoje – ir tam, ir anam per maža rinka. Tenka tik apgailestauti, kad beveik pusketvirto milijono kainavęs tarptautinės mokslinės Lituanistikos duomenų bazės kūrimas nutrūko vos įsibėgėjęs, susisteminta, įvertinta tik mizeriškai maža mokslinių žinių iškarpa – 2005–2006 m. humanitarų publikacijos. Laimei, sukurta ekspertavimo metodika gali būti ir ateityje panaudota. Bet kada tai įvyks?

Mokslą kontroliuojančios struktūros nuolat verčia mus reformuotis ir galop prarasti tapatybę. Vis labiau tampame veikėjais, vis mažiau esame literatūros tyrėjai. Esame sudarinėtojai, pristatinėtojai, propaguotojai, mokyklų talkininkai, reklamos agentai, populiarintojai, renginių vedėjai, žiniasklaidos dalyviai, įvairiausių komisijų, tarybų ir komitetų nariai ir visokiausių biurokratinių popierių rašinėtojai, projektų baudžiauninkai ir ataskaitų virtuozei. Prie mokslinio ar kritikos teksto nebėra kada susikaupti, nes žmonės su mokslo laipsniais priversti dirbti „budinčiais gaisrininkais“. O ir dega keliolikoje vietų išsyk. Filologų darbams reikia ramybės ir tęstinumo, fundamentinių tradicijos pamatų. Uždarų erdvių kryptimi iš dalies orientuoja ir projektiniai darbai, kuriems susibėga nedidelė žmonių grupelė, atlieka užduotį ir išsiskirsto, tarsi nereikėtų ugdyti pamainos, perduoti kompetencijos jaunesniems ir gauti vertingų impulsų iš jų – per griežtai ribotą laiką sukurti abipusiai įpareigojančius santykius neįmanoma.

3 Karin Johannison, *Melancholijos erdvės: Apie baimę, nuobodį ir pažeidžiamumą vakar ir šiandien*, iš švedų k. vertė Raimoda Jonkutė, Vilnius: Baltos lankos, 2011, p. 235–236.

Netrūksta prasmingų iniciatyvų, gražių pradžių, bet, deja, viskas tuoj pat išsikvepia, o taip tradicijos nei sukursi, nei palaikysi. Kasmet organizuotos aukštųjų mokyklų studentų konferencijos kažkaip išsisėmė. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute 2009 m. rudenį įvykusi šalies doktorantų literatūrologų konferencija „Doktorantų agora: metodologiniai mainai“ buvo vienetinė. Deja, tuo jaunųjų tyrėjų bendradarbiavimas ir baigėsi. 2010 m. įkurtas Kritikų klubas, jo nariai padiskutuoti susirenka rečiau nei tikėjosi, o Kritikų klubo rubrika *Literatūros ir meno* savaitraštyje po kelių publikacijų ištuštėjo, nesipildo straipsniais nei kokiais debatais, nors tam ir buvo sumanyta. Pavyzdžių kiekvienas pririnktume aibes. Latvių literatūros kritikas Guntis Berelis ne be pagrindo prognozuoja: „Visame pasaulyje knygų pavadinimų skaičius be perstojo didėja, o tiražai mažėja. Jei mes mintyse šį procesą tęsim iki logiško aklagatvio, tai vieną kartą baigsis tuo, kad rašytojų skaičius viršys skaitytojų skaičių.“⁴ Tai buvo pasakyta apie grožinę literatūrą, bet tinka ir mokslinei. Kaip tik į tokią aklagatvį veda monadinis užsisklendimas ir monadinis mąstymas. Nuotrupa, fragmentas, paskiras vienetas be sankabų su tuo, ką dirba kolega, niekada nesukurs tęstinumo ar grįžtamųjų ryšių. Neseniai konferencijoje, kurią organizavo Vilniaus dailės akademija ir Tarptautinės dailės kritikų asociacijos (AICA) Lietuvos sekcija, girdėjau pamokančią istoriją: lietuvių dailininkė gauna stažuotės stipendiją mėnesiui užsienyje. Gerai finansuojama, bet uždaryta, regis, Vokietijos provincijos kaime (vieta čia nesvarbu), dailininkė daro performansus ir atlieka kitus meno veiksmus, bet niekam tai nerūpi, nėra jokio kritikų ar kuratorių susidomėjimo. Iš dyko buvimo ji ima kasdien kepti naminius sausainius, pakuoti į savo darbo dailias raudonas dėžutes ir jiems siuntinėti. Tą daro visą mėnesį kasdien. Taip ieško atsako – prašo gavėjų nufilmuoti, kaip jie sausainius valgo. Kelis atsakymus gauna, tuos filmuotus gabalėlius parodo konferencijoje savo pranešimo metu. Atsako trūksta visiems – ir tenka jo ieškoti dirbtiniais būdais. Bet kokius performansus gali kurti literatūrologai? Ir kam savo sausainius jie galėtų adresuoti?

Bendraminčių rate suaktyvėtų sąmonės mobilumas, juk diskusija, dialogas – tai pirmiausia ne kova, bet mainai, „sausainių valgymas“ drauge. *Inter-studia humanitatis*, *Teksto slėpiniai*, *Žmogus ir žodis*, *Lituanistica*, *Darbai ir dienos*, *Literatūra*, *Kultūros barai*, *Metai*, *Naujasis židinys-Aidai* pagal galimybes vertina

4 „Literatūra be kritikos – savotiškas zombis“, su latvių literatūros kritiku Gunčiu Bereliu kalbasi Laura Laurušaitė, *Šiaurės Atėnai*, 2008 12 19.

naujausias mokslo knygas, bet sporadiškai, atsitiktinės pasiūlos principu (kitoks tiesiog neveikia). *Colloquia* kas pusmetis išsiuntinėja potencialiems recenzentams naujų mokslo, kritikos, kultūros leidinių sąrašus, sudarančius po 12–15 pozicijų. Iš jų geriausiu atveju recenzuojamos dvi knygos. Net dalis monografių, į kurias autoriai investavo visą savo patirtį ir kone dešimtmetį triūso, krinta tarsi į vakuumą. Reagavimai persikėlė į interneto erdvę, blogus, *facebook'ą*, bet tai įspūdžių ir pašmaikštavimų lygmuo. Ne to reikėtų normaliam akademiniam dialogui. Nors dabarties metodologijose dominuoja kontekstiniai metodai, bet mes su savo rašiniiais patys tampam nebekontekstualūs. Gal kas nors supyks ir pasakys, kad yra kitaip?